

Els darrers dies d'en Serrallonga per les Guillerries

FRANCESC PLA I RODAS
President del Centre Excursionista Farners

Quaderns de la Selva, 21

•

Any 2009

p. 165 a 172



• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

Ja fa més de quatre-cents anys del naixement de Joan Sala, àlies *Serrallonga*, a la Sala de Viladrau. Durant els seus quaranta anys de vida i especialment després del casament amb la pubilla del mas Serrallonga, el més perseguit dels bandolers va demostrar un bon coneixement dels amagatalls que oferien les Guilleries.

Capturat a ca l'Agustí, a prop de Santa Coloma de Farners, i executat a Barcelona l'any 1634, en Serrallonga va sobreviure la mort. Les seves correries es van escampar ràpidament per tot el Principat i han perdurat i augmentat fins avui en dia. Auques, cançoners, novel·les, teatre, òperes, pel·lícules, també serials de ràdio, còmics i col·leccions de cromos. En Serrallonga ho ha tocat tot.

Endinsar-se per les Guilleries, a peu o en cotxe, per trobar la petja d'en Serrallonga i, si pot ser el seu tresor, engresca a tothom. Però pels espessos camins d'alzines o castanyer més d'un caminant ha tornat enrere en copsar la solitud i el silenci de la contrada.

Durant aquests darrers quinze anys, a més de donar a conèixer el territori d'en Serrallonga amb el camí senyalitzat de Gran Recorregut GR 178 i la ruta guiada de dos dies, que es fa cada any a finals de maig i ressegueix els diferents indrets relacionats amb en Serrallonga, el Centre Excursionista Farners ha aplegat una ja important col·lecció documental de tot el que fa referència al més famós dels bandolers. Per a redactar aquesta comunicació, s'ha utilitzat aquest fons documental i s'hi ha cercat dades relatives als seus darrers dies per les Guilleries i la seva captura.



Ca l'Agustí de Castanyet.

S'ha escrit molt sobre el bandolerisme, un fenomen complicat i molt estès a Catalunya durant els segles XV i XVI. La informació documental original es troba en els processos judicials, instruïts als bandolers pels perseguïdors oficials. Aquest documents tenen el problema de la manca de fiabilitat, ja que moltes vegades quedaven encoberts o bé magnificats els protectors dels bandolers en funció de les afinitats i interessos dels poders oficials.

En el procés instruït a en Serrallonga, l'original del qual es guarda al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, no es parla ni de com ni a on va ser pres el bandoler. Tot apunta, però, que va ser pres a prop de Santa Coloma de Farners. En Serrallonga, després de perdre tota la quadrilla, va anar a la vall de Castanyet, acompanyat només per Joana Massissa. Així ho testifica una carta que el virrei de Catalunya envia a Felip IV, comunicant que amb la forta persecució sobre en Serrallonga, el bandoler ha estat forçat a sortir del seu refugi en els boscos de Querós i que s'ha amagat pels boscos de Santa Coloma i Anglès.

No va ser pas una casualitat, aquest retir a Castanyet. Aquestes terres eren del vescomte de Joch, senyor també de Viladrau i valedor d'en Serrallonga. També n'eren valedors gran part dels clergues, batlles i pagesos de la vall de Castanyet i dels pobles veïns. Així trobem citats com a valedors els rectors de Castanyet i de Sant Martí Sapresa; també, a l'Albó, en Taberner, i la vídua de ca l'Agustí, tots ells de la vall de Castanyet. A Santa Coloma, en Moner, en Banchs i en Cortina. A Brunyola, en Puigllaunell i la vídua Saaverda de Brunyola. A Sant Amanç, en Camps i en Fàbregues. Com podem veure en Serrallonga es podia moure amb facilitat i seguretat per tot aquest territori.

En el llibre de Joan Cortada *Proceso instruido contra Juan Sala y Serrallonga, lladre de pas, (salteador de caminos)*, l'autor fa un extracte en castellà del procés judicial en què es pot veure que en Serrallonga va anar actuant pel territori amb petits robatoris. Així, en les declaracions fetes per Joana Massissa, podem llegir les actuacions que van fer al coll de Roscall el dia de Sant Narcís:

«Fuimos hácia Coll de Buscall [Roscall] lo cual recuerdo que fué en el dia de San Narciso del año 1632, que hay feria en Gerona, y en dicho Coll dijo Serrallonga que queria robar á algunos pasajeros, como en efecto me hizo entrar en el bosque y él se quedó al paso, y pasando por allí el hereu Soler de Moncoliu [Monsoliu], Serrallonga le robó dos pedreñales y unas doce libras en dinero y le cambió la capa. Después de robarle le hizo entrar en el bosque en donde yo estaba, y lo detuvo allí hasta después del medio dia, y Serrallonga me dijo que no le habria robado sino porque la viuda Solera de Monsoliu, su madre, habia salido fianza de un hombre á quien él habia secuestrado y nunca acababa de darle el dinero del rescate, y no robó á nadie mas.

Por la noche Serrallonga y yo nos fuimos á casa de la Viuda Agustina, de Santa Coloma de Farnés, y llamé á la puerta, y viendo que era Serrallonga diccha viuda y sus dos hijos bajaron á abrir la puerta, y Serrallonga entró, y yo me quedé afuera, y al cabo de poco rato la Agustina salió con una hija suya y nos dió de comer, después de lo cual madre é hija nos acompañaron al bosque y nos enseñaron una cabaña



que habia, en donde hasta el dia de Todos los Santos estuvimos, trayéndonos de comer dicha viuda.

[...] En casa de dicha Agustina hemos estado Serrallonga y yo muchísimas veces, y allí comíamos, y el hijo mayor nos ha acompañado con frecuencia, y en una ocasión vino con nosotros y con José Poll de Aguafreda, y los cuatro fuimos á la Mata de Laderu.»

En el mateix llibre de Joan Cortada podem llegir com en Serrallonga es movia per la vall de Castanyet:

«El cura de Castanyet era grande amigo de Serrallonga, le admitía y regalaba en su rectoría, lo mismo que á la Juana, y les enviaba provisiones al bosque. Además causa verdadero pasmo ver la multitud de casas de campo en donde era bien recibido y agasajado, y los muchísimos amigos que tenía y la protección que le dispensaban, en particular avisándole cuando salía tras él la persecución de la gente del Rey, como Juana llama á los que iban en su busca.»

En el procés també trobem com el sastre Cortina de Santa Coloma de Farners va fer una capa a en Serrallonga:

«Vingué en lo bosch que es prop de casa de dit Castanyet a pendrer-li la mida que eren balons y capotillo lo qual se féu de la capa de drap que dit Serrallonga havia robada al home de Vich en lo coll de Ruscall.»

Ja hem dit que en tot el procés no hi ha cap informació de com va ser capturat en Serrallonga. Per trobar aquesta informació hem de consultar els escrits que va fer mossèn Ramon Corbella, el 1902, a *La Veu de Montserrat*. Corbella va trobar el *Llibre de Notes*, escrit per mossèn Antoni Serrallonga, fill d'en Serrallonga i rector de Querós durant cinquanta anys. L'original del *Llibre de Notes*, malauradament s'ha perdut.

En el *Llibre de Notes*, el mossèn Antoni Serrallonga escriu:

«Segons m'a dit Llorenç Tallades, lo quondam mon pare Joan Sala, àlias Serrallonga, pagès de assí de Querós, a la vigília de Tots Sants del any 1633, en Santa Coloma de Farnés fonch pres a trahisió per Pere Pau Maymir, y per an Jufre, y an Manyá, y lo hareu Agustí, tots quatre de Santa Coloma de Farnés. –Lo predit fonch la vigília y dejuny de Tots Sants a 31 de octubre de 1633, y morí ab un suplici en Barcelona a 8 de janer del any 1634.»

També podem veure com l'Antoni Serrallonga mostra un gran respecte i admiració pel seu pare, tal com llegim en un altre fragment del citat *Llibre de Notes*: «Jo, fill de aquell gran Joan Sala, àlias Serrallonga, persona de armas y capitá de bàndol, qui en paradís sia, amén.»

En altres passatges Corbella afirma:

«Cal observar que, l'hereu Agustí de Santa Coloma de Farnés tot sovint formava part de la quadrilla d'en Serrallonga, y que la seva mare servia de lloca ocultant els objectes robats. És molt possible que, denunciats pel Fadrí de Sau com a factors y



valedors d'en Serrallonga, s'avinguessen a trahir a son amich per lograr una completa remissió de tots els delictes comesos anteriorment en sa companyia.

Presos en Serrallonga y la Joana, y conduhits a la presó del Palau Real de Barcelona, el dia set de novembre de 1633. [...] Fou sentenciat a ésser açotat públicament pels llochs acostumats (Boria avall), a perdre les orelles, a ésser atenallat ab foch tot conduhint-lo en un carretó al lloch del suplici a hont havia d'esser degollat, a ésser esquarterat son cos, a la restitució de les coses robades, liquidació reservada y a ésser atormentat avans de l'execució, a fi de que digués la veritat y descobrís tots els companys, fautors y valedors que havia tingut.»

Per altra banda, en el llibre de Joan Reglà i Joan Fuster, *Joan de Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler*, trobem la confirmació que en Serrallonga va ser pres a prop de Santa Coloma. Així, en una ordre que el duc de Cardona, virrei de Catalunya, adreça al tresorer Ramon Calders ordenant pagar a Antoni Boscà, cirurgià de la vila de Santa Coloma de Farners, «nou lliures y divuyt sous [...] per los treballs ha presos en curar a Juan Sala y Serrallonga, lladre de pas y cap de quadrilla, així en dita vila com en lo camí fins arribar a esta ciutat de Barcelona, tenint molt cuydado axí de dia com de nit en la cura d'aquell, vagant per dit affecte set dies». Sembla que el va curar d'una ferida que tenia al cap.

El duc de Cardona, després de destinar una gran quantitat de recursos econòmics i molts d'efectius, capturà finalment en Serrallonga. Aquesta captura havia estat intentada sense èxit per tots els anteriors virreis. Pel que sembla, doncs, la



Ca l'Agustí de Riudarenes.

captura va ser feta per traïció, segurament a canvi del perdó dels fets delictius dels delators.

Traslladat a Barcelona, en Serrallonga va ser jutjat i obligat a signar les declaracions sota tortura. Reglà també escriu que els detalls sobre el seu final es trobem en el *Dietari* de l'Antich Consell Barceloní, on es recull la notícia de l'execució feta el dia 8 de gener de l'any 1634:

«Fonch la sentència de cent assots, axorellat (tallades les orelles), aportat ab carretó, atenallat y fets quadre quartos, y lo cap posat en una de les torres del portal de Sant Antoni de la present ciutat. *Anima eius requiescat in pace. Amén.*»

Pel que fa al lloc de la detenció d'en Serrallonga, el colomenc i advocat Joan Mon i Pascual, en el seu llibre *La vida y la muerte del bandolero Serrallonga* —on fa una bona crítica i posa en dubte la legalitat del procés fet a en Serrallonga—, situa la captura del bandoler a ca l'Agustí de Riudarenes, prop d'Argimon. Totes les dades documentals consultades, però, ens porten a pensar que és més probable que és tractés de ca l'Agustí de Castanyet i no pas aquell altre ca l'Agustí de Riudarenes, l'indret on és va produir la captura. Els següents punts així ho confirmen:

- A la vall de Castanyet en Serrallonga hi tenia molts protectors. Ca l'Agustí de Castanyet es troba a una hora escassa a peu, de coll de Roscall i de Sant Martí Sapresa o de les Esposes, llocs on operava en Serrallonga durant el



Turó de Llumeneres, Coll de Roscall i Santa Bàrbara, des de Ca l'Agustí de Castanyet.

dia i es retirava a ca l'Agustí quan es feia fosc. Per contra, ca l'Agustí de Riudarenes està situat sobre un turó, a unes dues hores de coll de Roscall i, a més, s'ha de passar molt a prop de Santa Coloma, amb el perill de ser reconeguts i delatats.

- Joana Massissa declara en el procés que uns dies abans de la detenció va fer emplenar una carabassa de vi a un tragner que anava de Santa Coloma a Osor. Sembla, doncs, que durant els dies abans de la captura d'en Serrallonga, es movien per la vall de Castanyet.
- En el llibre de l'historiador Josep M. Millàs i Vallicrosa *Història de Santa Coloma de Farners y su comarca*, en la relació de les cases cremades a Santa Coloma de Farners per les tropes castellanes el 1640, només set anys després de la captura d'en Serrallonga, hi figuren, entre d'altres i per aquest ordre, les cases de «Can Camps, Can Maña, la de na Agustina, la d'en Forn». Veiem que les cases estan relacionades per situació geogràfica i no queda cap dubte que a ca l'Agustí de Castanyet era propietat d'una vídua. Per altra banda, en un recull genealògic exhaustiu realitzat recentment, per Josep Formiga sobre els habitants dels masos de l'Esparra, l'autor conclou que en el temps d'en Serrallonga no hi havia cap vídua a ca l'Agustí de Riudarenes.

Si s'ha de triar, doncs, entre un dels dos ca l'Agustí que es troben a prop de Santa Coloma com a lloc de la captura d'en Serrallonga, veiem que ca l'Agustí de Castanyet era molt més freqüentat per en Serrallonga i que és més probable que fos sorprès i detingut pels seus voltants.

La captura del bandoler a Santa Coloma i la protecció que els seus habitants li van dispensar, de segur que van provocar tot un seguit de represàlies, càstigs i multes als valedors d'en Serrallonga. No és desencertat pensar que aquest estat d'ànim alterat per les arbitrietats de la justícia reial, tinguessin relació amb els fets que van passar a Santa Coloma set anys després de la detenció, judici i execució d'en Serrallonga.

Europa estava en guerra i Catalunya estava obligada a donar taula, llit, sal i vinagre als soldats castellans que anaven a lluitar a França. Però els soldats exigien molt més. En una època d'escassetat, no és estrany que aquests allotjaments de soldats forçosos i abusius provoqués un gran malestar en la població. Però, per què van ser els pagesos de Santa Coloma els primers en revoltar-se? Com és que es van atrevir a matar Joan de Monrodon, l'agutzil reial? Els colomencs sabien que era un fet molt greu, ja que Monrodon tenia autoritat directa del Rei.

En el judici d'en Serrallonga, segur que molts habitants de la vall de Castanyet en van sortir malparats. El judici d'en Serrallonga es va aprofitar per a acusar la gent que feia ombra o s'oposava al poder establert i que també es va encobrir o com es diu «tirar sorra» a sobre dels noms que convenia tapar. Tenint en compte que Joan de Monrodon era present en el judici d'en Serrallonga i que va ser també Monrodon el qui va venir a Santa Coloma a obligar els seus habitants a hostatjar als soldats, aquesta casualitat i el fet que quedessin rancúnies, odis i



venjances pendents, potser va propiciar que alguns dels habitants de Santa Coloma aprofitessin l'ocasió per passar comptes amb Monrodon i el matessin. El resultat ja és conegut: per escarmentar la població i per ordre reial, la major part de les cases i masies de Santa Coloma van ser cremades. El desastre no va ser més gran gràcies a les gestions del vescomte de Joch, ja que el rei Felip IV havia manat passar tot el poble a foc. Així és com anava la justícia en el segle XVII. Va ser el començament de la Revolta dels Segadors.

